

DON QUIJOTE A MOZIBAN

Kiküldött munkatársunk beszámolója

A címet plagizáltuk; eredetileg a nyoni nemzetközi dokumentumfilm-fesztivál igazgatójától, Moritz de Hadelntől származik, aki a szemle kiadványának bevezetőjében ezzel a hasonlattal próbálta érzékeltetni a tragikomikus, ám mégis hősieles szímalomharcot, amelyet a rendezvény szervezői folytatnak, hogy a televízió egyeduralmának és a filmforgalmazás kereskedelmileg megszabott normáinak korában is megvédjék a dokumentumfilm letűnőben levő lovagi méltóságát. Persze korai volna még a dokumentumfilmet elsíratni, más forgalmazási csatornákon, akár a televízió képernyőjéhez alkalmazkodva, de tovább él, nem a műfaji hal-

hatatlanság csodájaként, hanem mert az emberi érdeklődés eleven maradt a valóság tényei iránt. Ezt bizonyította a kis svájci város filmszemléje is, amely bár remekművekkel nem kápráztatta el nézőit, mégis rendkívül széles látószögű képet adott a jelen világ politikai, társadalmi, etnikai, szociográfiai kérdéseiről, s külön teret szentelt az új svájci alkotások bemutatásának.

A filmek tematikai csoportosítása szellemes és könnyen áttekinthető volt, az egységek ilyen és ehhez hasonló összefoglaló címet viseltek: Latin-Amerika, Afrika, Az ifjúság, három szemszögből, A nők körülményei, A harmadik kor, Környezet és

Albert Einstein és Szilárd Leó Az idő sodrában c. filmműjság egyik számában, 1946-ban

környezetszennyeződés, Nevelés, Közgazdaság, Pillantás a filmművészetre, Szexuális kisebbségek, stb.

A felszabadult gyarmati országokról szóló beszámolók különös kontrasztot alkottak a fesztivál egyik retrospektív sorozatával — amit az idő múlásának szánalmasan tragikomikus, illusztrációjául szántak —, az úgynevezett „gyarmati filmekkel”, a francia birodalom dicsőségének immár nevétségesen hamis himnuszával.

Dokumentumok tudósítottak a mai, rafináltabb gyarmatosító törekvésekről, s az angolai és eritreai drámáról (a szovjet Irina Szvecznikova filmje: *Az angolaiak*), s a másik oldalról egy bűnbánó ex CIA-ügynök vallomása, aki utolsó feladataként 1975–76-ban az intervenciók erőket irányította Angolában. (Saul Landau: *A CIA-ügyvivőtiszt: John „Bob” Stockwell*). Miként a filmekből is kitetszett, az újfajta gyarmatosítás nemcsak katonai eszközökkel folyik a világban. Az amerikai Larry Adelman közgazdasági filmesszéje, *A multinacionális részvénytársaságok világa* azt ábrázolja, hogyan összpontosul mindinkább a nemzetközi tőke kezében a világ termelésének jelentős része, milyen szerepet játszottak ezek a multinacionális vállalatok a chilei, a dominikai, a braziliai eseményekben, milyen belső nyomást gyakorolnak az Egyesült Államok nemzetközi politikájára. Ehhez a tárgyilagos körlelethez képest a „Piroska és a farkas” gyermeteg meséjének tetszik a francia Gérard Mordilhat és Nicolas Philibert interjúfüzére, a *Tulajdonosok szólnak meg*, amelyben gyáriparosok, igazgatók fejtegetik meglehetősen cinikus, jobb esetben átlátszóan ostoba, máskor haladó eszmék álcájába burkolt nézeteiket a vezetésről, az osztályviszonyokról, sztrájkokról. A Paribas cég elnöke, Jacques de Fourchier például XV. Lajos korabeli karosszékéből kijelenti: a vállalkozások csakis a monarchikus keretek között élhetnek meg.

A másik oldalon a banán-köztársaságok modern rabszolgái és a kanadai *Dohány-fiúk* (Maurice Bulbian filmjében), akik ültetvényről ültetvényre vándorolnak, parkokban alszanak és hippi-külsejük miatt min-

De Rochemond, Az idő sodrában európai főszerkesztője De Gaulle-lal, 1944-ben

denhonna elűzik őket, és ide tartozik a svájci *Pinsec-i Rose* (rendező: Jacques Thévoz), a sovány kis öregasszony, a falu utolsó paraszt lakója; három tehenét el kell adnia, mert már fárasszó gondoskodni róluk. „A mi nemzedékünknek hamarosan befellegzik” — mondja —, „mert az élet túlságosan zord.”

A körülmények zord időjárását mutatja Cinda Firestone öregekről szóló filmje is, a *South Beach* a nap-sütötte Floridában, ahol az idős emberek nem csak az ifjúság elvesztett meleg fényeit keresik, de a jobb megélhetési lehetőséget a szerény nyugdíjából. A fiatalság egy része is kimaradt az amerikai álomból. *Az ifjúsági terror; amit a fegyver mögül látnak* (Helen Whitney alkotása) a mindinkább elharapozó fiatalok bűnözés okaira hívja fel a figyelmet, a dühre és reménytelenségre, ami úrrá lesz az igazságtalanságok láttán elvadult lelkeken. Ezen a fesztiválon csak az öklömnny kínai óvodások

1935: Szendvics-ember a New York-i utcán Az idő sodrában első számának hirdetésével

örültek zavartalanul a tavaszi kikeletnek (*Fiatal ágak*), s művészi tornagyakorlataikkal elhessentették az égboltozaton gyülekező felhőket.

A nőkérdés a nyoni fesztiválon is központi helyet foglalt el; magát valamire tartó rendezvény manapság nem is képzelhető el nélkül. A nők problémáiról is természetesen éppen úgy készülnek jó és rossz filmek, akár a férfiakéről. Láthattunk kínos pszichodramát (*Az utolsó tabu*, rendező: Dale McCulley), végignézhettük egy hétgyermekes családanya „önmegvalósítási” kísérletét (*Patricia mozija*, Bonnie Sherr Klein munkája), több film foglalkozott a prostituáltak helyzetével, sőt tudósítottak a Prostituáltak Első Világtalálkozójáról is.

A nők helyzete című összefoglaló filmsokorban vetítették a fesztivál egyik legszebb alkotását, a *Kisgyerekekkel és transzparenszekkel* című dokumentum-összeállítást (rendező:

Lorraine Gray), amelyben ízléstelen fülbevalójú, rikító sapkás, kifestett öregasszonyok emlékeznek ifjúságukra, amikor 1937-ben a General Motors nagy sztrájkja idején, férjükkel, szerelmükkel, fiaikkal szolidárisan megalakították a Női Segély Brigádöt. Az eredeti híradófelvételek megelevenítik a fiatal asszonyok humorérzékét és pátoszt nem nélkülöző hősiességét a rendőri brutalitással szemben, s ezek a megindító képek különös kontrasztot alkotnak a szörnyű horgolt diványpárnák, plasztik virágok ékességei között emlékező matróznak jelenével. S a csipkefüggönyök mögül ma is kilátni ugyanazokra a szürke gyarepületekre.

A szexuális kisebbség témája egyre gyakrabban szerepel a fesztiválok programján, az emberi jogokért folytatott kampányküzdelem hullámainak taraján ez a kérdés is felszínre vetődött. A *gyermekek érdekében* című film (egy feminista kollektíva munkája) nagyon érdekes szemszögből vizsgálja a problémát. „A nőknek joguk van, hogy leszbikusok legyenek, a leszbikus nőknek azonban nincs joguk, hogy gyermekeket neveljenek fel” — így szól egy New York-i bírósági határozat, s a film ezzel az ítélettel vitázik, leszbikus anyák és gyermekeik rendkívül harmonikus és tartalmas kapcsolatát mutatva be. Egy másik, egész estét betöltő dokumentumfilm, *A homoszexuális USA* (szintén homoszexuális művészek ingyenes munkája) az 1977. június 26-án megrendezett hatalmas nemzeti tüntetést mutatja be, amikor is a legnagyobb amerikai városokban homoszexuálisok tízezrei (vagy százezei?) vonultak fel vége-láthatatlan sorokban az utcákon, zászlókkal, transzparenszekkel, jelmezekben, egyenlő jogokat követelve.

Ezeknél a kuriózumoknál is lényegesen érdekesebb volt az a napi két órában vetített filmsorozat, amely az amerikai Time című képes folyóirat minden hónapban megjelenő filmkülönszámaként 1935—1951-ig, a televízió egyeduralmáig, Amerikában és Nyugat-Európában hihetetlen népszerűsége tett szert. Az *idő sodrában* „a filmújságírás speciális formájának” vallotta magát, és valóban az volt. Az egyes számok hozzávetőlegesen húsz percig tartottak, általában

Lorraine Gray: Kisgyerekekkel és transzparenszekkel

hat világ- és belpolitikai témát dolgoztak fel az amerikai izolacionizmus, a demokratizmus mítoszán alapuló nyugodt lelkiismeret szellemében íródott kísérszöveggel, némi képp szemben állva a roosevelti koncepcióval, majd az idő múlásával mindinkább alárendelve magát ennek. Az eredeti filmhíradó-részletek sajátos módon keveredtek a rekonstruált jelenetekkel, a valódi történelmi személyiségek szereplését és az ismeretlen színészek játékát igyekeztek összemosni. Időnként a valódi személyiségeket rávették a „színészi játékra”, így például az 1946 augusztusi számban, amelynek egyik egysége az atomerőről szólt és a nagy fizikusok saját szerepüket alakították, s a legenda szerint Albert Einstein igencsak rossz színésznek bizonyult. De általános nevetést keltett az a mozzanat is, amikor a két híres tudós, James Conant és Vannevar Bush hasrafeküdt a homokban néhány másodperccel az atombomba

kísérleti robbantása előtt. Ezt a jelenetet egy bostoni garázs területén vették fel. De láthattunk valóban világtörténelmi jelentőségű híradó felvételeket a második világháborúról, a Szovjetunióról — szinte idealizálva a szovjet életet — a franciaországi háborús eseményekről, a náci Németországról, láthattunk beszámolót az amerikai dolgozó nők problémáiról, a rádió szervezetének működéséről, a rákkutatásról, Habsburg Ottó legitimista próbálkozásairól, a japán—kínai háborúról. A véletlenek különös összejátéka folytán ugyanazon a napon vetítették XII. Pius beiktatásának képeit, amikor az újságok hírül adták II. János Pál pápa megválasztását. Egyszóval, *Az idő sodrában* című filmsorozat nemcsak a történészek, de a történelem iránt érdeklődők számára is valóságos kincsesbányának bizonyult; a nyoni fesztivál legizgalmasabb eseményét jelentette.

LÉTAY VERA